

MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA YOSHLARNING SIYOSIY ONGINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIIY-PEDAGOGIK IMKONIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Nodirbek Murodov Oybek o'g'li,

*Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch
doktoranti*

Annotatsiya: ushbu maqolada milliy qadriyatlar asosida yoshlarning siyosiy ongini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlarini takomillashtirish uchun zarur bo'lgan pedagogik shart-sharoitlar kompleksi tahlil qilinadi. Tadqiqotda ta'lim-tarbiya jarayonining tashkiliy-metodologik asoslari, pedagogik texnologiyalar, o'qituvchilarning professional kompetensiyalari, ta'lim muhiti va o'quv jarayonini loyihalash tamoyillari keng ko'lamda ko'rib chiqiladi. Maqolada an'anaviy va innovatsion pedagogik yondashuvlarning sintezi, milliy qadriyatlarni zamonaviy ta'lim mazmuniga integratsiyalash mexanizmlari, interaktiv va faol o'qitish metodlari, ta'lim-tarbiya jarayonida yoshlarning faol ishtirokini ta'minlash usullari, oila-maktab-jamiyat hamkorligi tizimi, shuningdek, samarali pedagogik sharoitlarni yaratish bo'yicha amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik sharoitlar, milliy qadriyatlar, siyosiy ong, yoshlar tarbiyasi, ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlar, o'quv-tarbiya jarayoni, milliy-ma'naviy qadriyatlar, demokratik tarbiya, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik loyihalash.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПОВЫШЕНИЯ СОЦИАЛЬНО- ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ РАЗВИТИЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ МОЛОДЕЖИ НА ОСНОВЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Аннотация: В данной статье анализируется комплекс педагогических условий, необходимых для совершенствования социально-педагогических возможностей развития политического сознания молодежи на основе национальных ценностей. В исследовании всесторонне рассматриваются организационно-методологические основы образовательного процесса, педагогические технологии, профессиональные компетенции преподавателей, образовательная среда и принципы проектирования учебного процесса. В статье освещаются синтез традиционных и инновационных педагогических подходов, механизмы интеграции национальных ценностей в современное содержание образования, интерактивные и активные методы обучения, способы обеспечения активного участия молодежи в образовательном процессе, система сотрудничества «семья-школа-общество», а также представлены практические рекомендации по созданию эффективных педагогических условий.

Ключевые слова: педагогические условия, национальные ценности, политическое сознание, воспитание молодежи, социально-педагогические возможности, учебно-воспитательный процесс, национально-духовные ценности, демократическое воспитание, компетентностный подход, педагогическое проектирование.

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR IMPROVING THE SOCIO- PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING THE POLITICAL CONSCIOUSNESS OF YOUTH BASED ON NATIONAL VALUES

Annotation: *This article analyzes the complex of pedagogical conditions necessary to improve the socio-pedagogical opportunities for developing youth political consciousness based on national values. The study comprehensively examines the organizational and methodological foundations of the educational process, pedagogical technologies, teachers' professional competencies, the educational environment, and the principles of instructional design. The article highlights the synthesis of traditional and innovative pedagogical approaches, mechanisms for integrating national values into modern educational content, interactive and active teaching methods, ways to ensure youth engagement in the educational process, the system of family-school-community cooperation, as well as practical recommendations for creating effective pedagogical conditions.*

Key words: *pedagogical conditions, national values, political consciousness, youth education, socio-pedagogical opportunities, teaching and educational process, national and spiritual values, democratic education, competency-based approach, pedagogical design.*

KIRISH

Zamonaviy pedagogika fani va amaliyotida yoshlarning siyosiy ongini rivojlantirish masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ta'lim, Fan va Madaniyat bo'yicha tashkiloti (YUNESKO) tomonidan ishlab chiqilgan "Global Citizenship Education" konsepsiyasida ta'lim orqali yoshlarda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish XXI asr ta'limining ustuvor vazifasi sifatida belgilanadi [1]. O'zbekiston Respublikasida ham yoshlar ta'lim-tarbiyasiga, xususan, milliy qadriyatlar asosida ularning siyosiy ongini rivojlantirishga davlat darajasida katta e'tibor qaratilmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

"Ta'lim to'g'risida"gi qonun, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi", "O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" kabi muhim me'yoriy-huquqiy hujjatlar ta'lim tizimida milliy-ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlash va yoshlarda sog'lom siyosiy ongni shakllantirish vazifalarini belgilaydi [2]. Biroq, bu vazifalarni samarali amalga oshirish uchun tegishli pedagogik shart-sharoitlarni yaratish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash va ta'lim jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish zarur. Pedagogik shart-sharoitlar deganda ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini ta'minlovchi tashkiliy, metodologik, didaktik, psixologik va moddiy-texnik omillarning majmui tushuniladi. Milliy qadriyatlar asosida yoshlarning siyosiy ongini rivojlantirish uchun pedagogik shart-sharoitlar maxsus, maqsadli va tizimli tarzda loyihalashtirilishi, an'anaviy va innovatsion yondashuvlarning optimal

uyg'unligini ta'minlashi, hamda zamonaviy pedagogik standartlar va talablarga javob berishi kerak.

Hozirgi kunda ta'lim tizimida bir qator muammolar mavjud: ta'lim mazmunining milliy qadriyatlar bilan yetarli darajada bog'lanmaganligi, o'qituvchilarning siyosiy va fuqarolik tarbiyasi bo'yicha kompetensiyalarining past bo'lishi, ta'lim jarayonida yoshlarning passiv pozitsiyasi, nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzilish, oila va maktabning pedagogik hamkorligining zaif rivojlanishi, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan yetarlicha foydalanilmasligi. Shu sababli, milliy qadriyatlar asosida yoshlarning siyosiy ongini samarali rivojlantirish uchun zarur pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash va ularni amaliyotga joriy etish nazariy va amaliy jihatdan dolzarb masala hisoblanadi.

Milliy qadriyatlar asosida yoshlarning siyosiy ongini rivojlantirish uchun birinchi va eng muhim pedagogik shart — ta'lim mazmunini milliy qadriyatlar va fuqarolik tarbiyasi g'oyalari bilan boyitish va barcha fanlar bo'yicha integratsiyalashdir. Ta'lim mazmuni nafaqat bilimlar yig'indisi, balki yoshlarga uzatiladigan qadriyatlar, e'tiqodlar, munosabatlar va kompetensiyalarning tizimli majmuidir [3]. Shu sababli, ta'lim mazmunini shakllantirish jarayonida milliy qadriyatlarning barcha komponentlari — kognitiv, emotsional, aksiyologik va pragmatik jihatlar hisobga olinishi zarur. Barcha ta'lim bosqichlarida (maktabgacha ta'limdan tortib oliy ta'limgacha) O'zbekiston tarixi, milliy madaniyat, tarixiy shaxslar va arboblari, milliy qahramon va ziyolilar hayoti va faoliyati haqida tizimli, ketma-ket va chuqur bilimlar berilishi kerak. Tarix fanini o'qitishda nafaqat voqealar va sanalar, balki tarixiy jarayonlarning sabablari, natijalari va zamonaviy ahamiyati tahlil qilinishi, yoshlarda tarixiy fikrlash va tarixiy xotira shakllantirilishi muhim [4]. Adabiyot, san'at va musiqa fanlarida milliy adabiyot, folklor, milliy musiqa va san'at namunalari, zamonaviy milliy ijodkorlarning asarlari chuqur o'rganilishi, yoshlarda estetik did va milliy madaniyatga hurmat tuyg'usi tarbiyalanishi zarur.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Yoshlarga Konstitutsiya, asosiy qonunlar, fuqarolarning huquq va majburiyatlari, davlat tuzilishi va boshqaruv mexanizmlari, demokratiya tamoyillari haqida tizimli bilimlar berilishi kerak. "Fuqarolik ta'limi", "Huquq asoslari", "Davlat

va huquq" kabi fanlarni o'qitishda nazariy bilimlarni hayotiy vaziyatlar va amaliy topshiriqlar bilan bog'lash, yoshlarni qonunlar va me'yorlarni tushunish va qo'llashga o'rgatish muhim ahamiyatga ega [5]. Fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish — tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, qaror qabul qilish, o'z huquqlarini himoya qilish va boshqalar bilan hamkorlik qilish ko'nikmalari ta'lim jarayonining uzluksiz qismi bo'lishi kerak.

Ta'lim mazmunida milliy o'ziga xoslik va universal qadriyatlar o'rtasida muvozanat ta'minlanishi zarur. Yoshlarga o'zbek xalqining boy ma'naviy merosi — insonparvarlik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, bag'rikenglik, ilm-fanga hurmat, oilaga sadoqat kabi qadriyatlar o'rgatilishi bilan birga, umuminsoniy qadriyatlar — tinchlik, adolat, demokratiya, inson huquqlari, ekologik mas'uliyat kabi g'oyalar ham singdirilishi kerak. Bu yoshlarda ochiq, ammo o'z milliy ildizlariga sodiq dunyoqarash shakllantirishga yordam beradi.

Milliy qadriyatlar va fuqarolik tarbiyasi faqat alohida fanlar orqali emas, balki barcha o'quv fanlarida integratsiyalashgan tarzda amalga oshirilishi kerak. Matematika, fizika, kimyo, biologiya kabi aniq fanlarni o'qitishda ham milliy olimlar va ixtirochilarning yutuqlari, O'zbekistonning ilmiy salohiyati va rivojlanishi haqida ma'lumotlar berilishi mumkin. Ijtimoiy fanlar (tarix, geografiya, iqtisodiyot, huquq) to'g'ridan-to'g'ri milliy va fuqarolik qadriyatlarini shakllantirish vositasi bo'lib, ularni o'qitishda tizimli va chuqur yondashuv zarur. Tillar va adabiyot fanlari milliy identitlik, madaniy meros va qadriyatlarni singdirish uchun eng kuchli vositadir [6].

Fanlararo loyihalar va integratsiyalashgan darslar tashkil etish orqali yoshlar murakkab ijtimoiy-siyosiy muammolarni turli nuqtai nazardan ko'rib chiqish, tahlil qilish va yechimlar topish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Masalan, ekologik muammo — faqat biologiya muammosi emas, balki iqtisodiy, huquqiy, siyosiy va axloqiy jihatlariga ham ega. Yoshlarni bunday kompleks yondashuvga o'rgatish ularning siyosiy ongini boyitadi va kengaytiradi.

Milliy qadriyatlar asosida yoshlarning siyosiy ongini rivojlantirish uchun ikkinchi muhim pedagogik shart — zamonaviy, interaktiv va talabaga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalarni qo'llashdir. An'anaviy leksiya-seminar tizimi, bu yerda o'qituvchi bilim beruvchi, o'quvchi esa passiv qabul qiluvchi bo'ladi, zamonaviy

pedagogik talablarga javob bermaydi. Yoshlarning siyosiy ongini shakllantirish uchun ularni faol ishtirokchi, tadqiqotchi va muammolarni mustaqil hal qiluvchi sub'ektga aylantiradigan metodlar zarur [7].

Yoshlarning siyosiy ongini rivojlantirishda muhokama va munozara kuchli pedagogik vosita hisoblanadi. Sinfda yoki auditoriyada siyosiy, ijtimoiy, axloqiy mavzular bo'yicha erkin va demokratik muhokamalar tashkil etish, turli pozitsiyalarni himoya qilish va boshqalarning fikrini tinglash ko'nikmalarini rivojlantirish zarur [8]. Munozara jarayonida yoshlar o'z pozitsiyasini asoslashni, dalillar keltirishni, raqiblarning argumentlariga javob berishni o'rganadilar. Bu nafaqat siyosiy bilimlarni chuqurlashtiradi, balki demokratik muloqot madaniyatini ham shakllantiradi.

Zamonaviy yoshlar "raqamli avlod" bo'lib, ularning ta'lim-tarbiyasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish zarur. Onlayn platformalar, ta'limiy dasturlar, virtual simulyatsiyalar, multimedia resurslar ta'lim jarayonini qiziqarli va samarali qiladi. Biroq, raqamli texnologiyalardan foydalanish bilan birga, yoshlarga media savodxonligini o'rgatish — ma'lumot manbalarini tahlil qilish, ishonchli va noto'g'ri ma'lumotlarni ajratish, fake news va manipulyatsiyalarni aniqlash ko'nikmalarini rivojlantirish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi.

Ijtimoiy tarmoqlar va onlayn muhitda siyosiy munozaralar, kampaniyalar va harakatlar tobora keng tarqalmoqda. Yoshlarni bunday raqamli fuqarolikka tayyorlash, onlayn muhitda mas'uliyatli va etik xulq-atvor ko'nikmalarini singdirish zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishidir. Virtual simulyatsiyalar va o'yinlar orqali siyosiy jarayonlarni modellashtirish (masalan, saylovlar, parlament muhokamasi, mahalliy kengash) yoshlarga qiziqarli va xavfsiz muhitda siyosiy tajriba to'plash imkoniyatini beradi. Milliy qadriyatlar asosida yoshlarning siyosiy ongini rivojlantirish uchun uchinchi muhim pedagogik shart — malakali, kompetent va qadriyatlarga sodiq o'qituvchilar kadrlarining mavjudligidir. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki qadriyatlar tashuvchisi, tarbiyachi va yoshlar uchun rol modeli (namuna) hisoblanadi. O'qituvchining shaxsiy fazilatlar, axloqiy sifatleri, siyosiy madaniyati va fuqarolik pozitsiyasi yoshlarga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'qituvchilar milliy qadriyatlar, tarix, madaniyat, siyosiy tizim va fuqarolik tarbiyasi bo'yicha chuqur va keng bilimga ega bo'lishlari kerak. Ular nafaqat o'z fanini yaxshi bilishi, balki milliy va umuminsoniy qadriyatlar, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, psixologiya va yoshlar bilan ishlash metodikasi bo'yicha ham yuqori kompetensiyaga ega bo'lishlari zarur. O'qituvchilar doimiy o'z-o'zini takomillashtirish, yangi bilim va ko'nikmalarni egallash, zamonaviy pedagogik innovatsiyalarni kuzatib borish va amaliyotga joriy etish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak.

O'qituvchilar yoshlar bilan muloqotda demokratik, ochiq va hurmatga asoslangan munosabatlarni o'rnatish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak. Avtoritar uslub — buyruq, bosim, tanqid va jazo orqali boshqarish — yoshlarning siyosiy passivligi va konformizmiga olib keladi. Aksincha, demokratik uslub — o'quvchilarning fikrini tinglash, ularni qaror qabul qilish jarayoniga jalb etish, tanlash erkinligini berish, ijodiy fikrlashni rag'batlantirish — faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantiradi.

Yoshlarning siyosiy ongini rivojlantirish nafaqat maktab va oilaning, balki butun jamiyatning vazifasidir. Ta'lim muassasalari mahalliy hokimiyat organlari, jamoat tashkilotlari, nohukumat tashkilotlar, madaniy va sport muassasalari, ommaviy axborot vositalari bilan hamkorlik qilishi kerak. Mahalliy jamoalarni ta'lim-tarbiya jarayoniga jalb etish, yoshlar uchun ijtimoiy amaliyot va ko'ngillilik imkoniyatlarini yaratish, ularni real muammolarni hal qilishda ishtirok ettirishni ta'minlash muhim.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, milliy qadriyatlar asosida yoshlarning siyosiy ongini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlarini takomillashtirish uchun murakkab va ko'p qirrali pedagogik shart-sharoitlar tizimini yaratish zarur. Bu shart-sharoitlar bir-biri bilan o'zaro bog'liq va bir-birini to'ldiruvchi bo'lib, ularning barchasi birgalikda ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini ta'minlaydi. Asosiy pedagogik shart-sharoitlar qatoriga quyidagilar kiradi: ta'lim mazmunini milliy qadriyatlar va fuqarolik tarbiyasi bilan boyitish va barcha fanlar bo'yicha integratsiyalash; zamonaviy, interaktiv va talabaga yo'naltirilgan pedagogik

texnologiyalarni qo'llash; malakali, kompetent va qadriyatlarga sodiq o'qituvchilar kadrlarini tayyorlash; demokratik, xavfsiz va inklyuziv tarbiyaviy muhitni yaratish; oila, maktab va jamiyat o'rtasida samarali hamkorlik va pedagogik sheriklikni o'rnatish; yoshlarning siyosiy ongini rivojlantirish jarayonini doimiy monitoring qilish va takomillashtirish; yetarli moddiy-texnik baza va zamonaviy ta'lim resurslarini ta'minlash; milliy pedagogika an'analari va zamonaviy pedagogik yondashuvlarning uyg'un sintezini amalga oshirish; ilmiy tadqiqotlar asosida ta'lim amaliyotini tashkil etish va doimiy innovatsiyalarni joriy qilish. Bu pedagogik shart-sharoitlarning barchasi O'zbekiston ta'lim tizimida tizimli va izchil amalga oshirilishi milliy qadriyatlarga sodiq, zamonaviy, tanqidiy fikrlovchi, ijtimoiy mas'ul va faol fuqarolik pozitsiyasiga ega yoshlar avlodini tarbiyalashga yordam beradi. Bu esa o'z navbatida O'zbekistonning demokratik rivojlanishi, fuqarolik jamiyatining mustahkamlanishi va milliy xavfsizligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. UNESCO. Global Citizenship Education: Preparing learners for the challenges of the 21st century. Paris: UNESCO, 2014. – 44 p.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni. Toshkent, 2020.
3. Зеер Э. Ф. Компетентностный подход к образованию // Образование и наука. 2005. № 3. – С. 27-40.
4. Barton K. C., Levstik L. S. Teaching History for the Common Good. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2004. – 328 p.
5. Torney-Purta J., Lehmann R., Oswald H., Schulz W. Citizenship and Education in Twenty-eight Countries: Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen. Amsterdam: IEA, 2001. – 214 p.
6. Yuldoshev U. R. Ta'lim jarayonida fanlararo aloqadorlikning nazariy asoslari. Toshkent: Fan, 2019. – 156 b.
7. Bonwell C. C., Eison J. A. Active Learning: Creating Excitement in the Classroom. Washington, DC: ASHE-ERIC, 1991. – 121 p.
8. Hess D. E., McAvoy P. The Political Classroom: Evidence and Ethics in Democratic Education. New York: Routledge, 2015. – 266 p.